

Näin luetaan Erik H. Eriksonin modaaliteettikaaviokuvia

Vuonna 1950 tanskalais-saksalais-yhdysvaltalainen Erik Homburger Erikson julkaisi kaiketi tunnetuimmaksi tulleen teoksensa, »Childhood and society» (suom. »Lapsuus ja yhteiskunta», 1962; itse viittaa teksteissään ensisijaisesti v:n 1963 ns. college-laitokseen, ERIKSON 1963). Kirjassa Erikson esitti psykoanalyyttisten hoitotyökokemustensa innoittamia teoriiota siitä, miten lapsuuden ja myös myöhempien ikävaiheitten sielulliset kehityskulut ja niiden ohjaileminen ovat vuorovaikutuksessa ihmistä ympäröivän yhteiskunnan ja sen kulloistenkin tarpeitten kanssa (ks. esim. ERIKSON 1963: 73).

Erikson suuntasi teoksensa suhteellisen suppeille asiantuntijapiireille, mutta se herätti paljon laajempaa kiinnostusta. Monet innostuivat erityisesti ihmisen kahdeksan kehitysvaiheen teoriasta, jossa jokaiseen eliniän vaiheeseen liittyy oma ydinkonfliktinsa. (ERIKSON 1963: 11, 273-274.)

[Pertti Luukkosen](#) mukaan paljon vähemmälle huomiolle on jäänyt samassa teoksessa esitetty lapsuuden sukupuolisuuden teoria (ERIKSON 1963: 48-108), jossa Erikson täsmentää ja mallintaa Sigmund Freudin seksuaaliteorian varhaisia vaiheita syntymästä niin kutsutun latenssivaiheen alkuun. Luukkonen katsoo, että lukijoilla on ollut taipumusta vierastaa psykoanalyysille luonteenomaista monien mielihyvän lajien yhdistämistä sukupuoliviettiin, joten kernaimmin on keskittytty kirjan yhteiskuntatieteelliseen antiin.¹ Luukkosen mielestä Eriksonin sukupuolisuusteoria kuitenkin oli aikanaan merkittävä ja on sitä yhä. Teorian yksityiskohtia kannattaa toki arvioida uudelleen, täsmentää ja korjailla ottaen huomioon se, miten sielutieteellinen ja yhteiskuntatieteellinen ymmärryksemme on laajentunut yli seitsemän vuosikymmenen aikana. Joka tapauksessa Luukkonen katsoo, että Erikson tuli ansiokkaasti tiivistäneeksi

1 Erik H. Erikson oli kuitenkin saanut muodollisen koulutuksen nimenomaan psykoanalyysin, ei yhteiskuntatieteitten, alalla.

ja täydentäneeksi² joitakin Freudin teorioitten osa-alueita, joita kukaan muu ei ole lähestynyt samalla tavalla.

Erikson itse kertoo, että muotoili niin sanotut modaliteettikaaviokuvansa ensi kertaa jo 1930-luvun lopulla (ERIKSON 1960: 70). Oletan, että kuvat syntyivät alun perin enemmän tai vähemmän vaistonvaraisesti, yhdistelemällä Freudin teorioissa esitettyjä väittämiä Eriksonin omiin hoitotyökokemuksiin. Edelleen oletan, että luotuaan näin suuntaa antavan kehityksen Erikson käytti huomattavasti aikaa ja voimia kaaviokuvien muotoilemisen yksityiskohtiin sekä »aukkopaikkojen» täyttämiseen. Täyttämällä viittaa siihen, että paikoin lapsuusiän modaliteetti-ongelmista aikuisiän modaliteetti-ongelmiin rakennetut sillat vaikuttavat vahvasti siltä kuin olisi haluttu kaikin keinoin löytää täytettä itse rakennetun laatikoston jokaiseen lokeroon. Tällä en tahdo kieltää sitä, että **monet** Eriksonin rakentamista silloista ovat vaistonvaraisesti ja yleisen elämäkokemuksen nojalla arvostellen hyvinkin vakuuttavia. (Ks. ainakin ERIKSON 1963: 75, 78-81, 83-84 sekä erityisesti 92-93.)

Lukijan on hyvä huomata, että tämä katsaus keskittyy ennen muuta sen selvittämiseen, **mitä Erikson todennäköisimmin halusi modaliteettikaaviokuvillaan sanoa**. Mielestäni tämä on ensiarvoisen tärkeää, koska muuten hänen ajatuksiaan on mahdotonta ylipäänsä arvostella. Vain joissakin harvoissa kohdissa - kuten juuri yllä »aukkopaikkojen» täyttämisestä puhuessani - otan jossakin määrin henkilökohtaisesti kantaa siihen, **osuivatko Eriksonin hahmottelemat suuntaviivat oikeaan**. Vielä enemmän tahtoisin välttää tuomitsemasta hänen suuntaviivojaan **moraalisesti** »oikeiksi» tai »vääriksi». Niissä kohdissa, joissa varta vasten kiinnitän lukijan huomiota hänen arvomaailmaansa ja -valintoihinsa, tarkoitukseni on painottaa hänen työnsä suhdetta häntä itseään ympäröineeseen todellisuuteen ja kannustaa lukijaa tekemään omia johtopäätöksiään, minkälaisia ne sitten lienevätkin.

Erikson itse, vaikka haluaakin mielellään välttää tarpeettomia sivistyssanoja (ERIKSON 1963: 75), käyttää varhaislapsuutta kuvatesaan klassisesta latinasta ja kreikasta polveutuvia englannin kielen sanoja *zone*, *mode* (myös *organ mode*) ja *modality* (ERIKSON 1963:

2 Vrt. myös DAVIS – CLIFTON 1995:ssä esitetyn arvostelman myönteisin osa: »Erikson's theory was more comprehensive than Freud's, and included information about »normal» personality as well as neurotics. He also broadened the scope of personality to incorporate society and culture, not just sexuality.»

72, 74). Pohdiskelkaamme näitä sanoja tuokion verran, ennen kuin tartumme niitten kuvaamiin asioihin itseensä.³

Suomentaja Esko Huttunen on kääntänyt kreikkalaisperäisen *zonen* vyöhykkeeksi (ERIKSON 1982: 71), mikä onkin ilmeinen ratkaisu. Paljon enemmän päänvaivaa aiheuttavat latinalaisperäiset *mode* ja *modality*. Huttunen, joka Eriksonin tavoin tai jopa häntä päättäväisemmin pyrki välttämään tarpeettomia sivistyssanoja, on suomenoksessaan päätenyt ilmauksiin *moodi* ja *modaliteetti* (ERIKSON 1982: 71). Näin siitä huolimatta, että hänen käännöstyönsä aikana jo saatavilla ollut [Nyky-suomen sanakirja](#) ei tarjoa sanoille min-käänlaisia tähän asiayhteyteen sopivia merkityksiä.

[Tieteen termipankki](#) tarjoaa sanalle *moodi* useita eri aloihin liittyviä määritelmiä. Niistä kiinnostavin kuuluu filosofian alaan: 'olemisen tapa tai esiintymismuoto'. Mielestäni määritelmä sopii mainiosti Eriksonin tulkitsemiseen. Huonommin siihen käyvät modaliteetin määritelmät, mutta tässä kohtaa avun tarjoaa englanninkielinen vapaa verkkosanakirja [Wiktionary](#): *modality* 'the fact of being modal'; *modal* 'of, or relating to a mode or modus'.

Edellä lainattuja hyväkseni käyttäen selittäisin Eriksonin *moodin* ja *modaliteetin* seuraavasti:

Moodi eli **elinmoodi** on ihmisen olemisen ja toiminnan kokonaisvaltainen tila. Luonteeltaan se voi olla hetkittäinen⁴, ajoittainen tai kohtalaisen pysyvä - ja toisaalta (kulloiseenkin ikäkauteen nähden) vallitseva eli ensisijainen taikka toissijainen⁵. Eriksonin teoriassa elinmoodit kuvaavat ihmisen koko elimistön ja mielen tapoja olla vuorovaikutuksessa hänen ulkopuolellaan olevan maailman kanssa. Kunkin moodin ytimen muodostaa ruumiin aukkojen suhde ruumiin sisään tulevaan ja

3 Tässä yhteydessä sopinee huomauttaa, että Erikson käyttää kaaviokuvista sanoja *chart* ja (harvemmin) *diagram*. Suomentaja Huttunen käyttää asiayhteydestä riipuen lähinnä *kaaviota* tai *taulukkoa* (ERIKSON 1982: 73). Oman aikamme suomessa kreikkalaisperäinen sivistyssana *diagrammi* on levinnyt laajalti arkiseenkin tyyliin, mutta itse en pidä sen käyttämisestä mitenkään välttämättömänä. Olen linjannut, että Eriksonin yksittäisiä elinmooideja esittävät kuviot ovat omissa teksteissäni yleensä *kaavioita*, niitten yhdistelmät puolestaan yleensä *kaaviokuvia*. – Sanan *chart* suomennos *taulukko* puolustaa paikkaansa sikäli, että laajentuessaan Eriksonin kaaviokuvat käyvät yhä taulukkomaisemmiksi.

4 Hetkittäisyyttä painottavat Douglas Davis ja Allan Clifton omassa modaliteettikaaviokuvatulkinnassaan (DAVIS – CLIFTON 1995), johon vielä palaamme: »Each cell of the diagram represents a child at some moment of zone-mode interaction.» Lähestymistapa tekee siekailematta käsitteellisestä kouraantuntuva, vertauskuvain puhuakseni korvaa kasviston piirroskuvat todellisin mikroskoopin alla olevin näyttein, mutta ei ole suoranaissessa ristiriidassa Eriksonin tekstin kanssa.

5 Engl. *auxiliary mode* 'lisämoodi, apumoodi' (ERIKSON 1963: 73–74, 90).

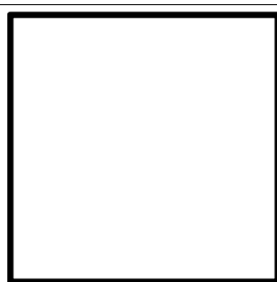
ruumiista poistuvaan aineeseen. Näitä suhteita heijastelevat myös sosiaaliset käyttäytymismallit, elämän varhaisvaiheissa hyvinkin suoraan ja iän karttuessa yhä useammin myös vertauskuvallisesti.

Modaliteetti on ihmisen elinmoodien vaihtelun ja kehityksen muodostama kokonaisuus. Modaliteetti määrittelee pitkälti ihmisen suhtautumista itseensä, aineelliseen ympäristöönsä sekä ympäröivään yhteisöön. Jokaisella ikäkaudella on oma luonteenomainen modaliteettinsa, johon henkis-sosiaalisen kehityksen ongelmat tyypillisesti aiheuttavat poikkeamia.

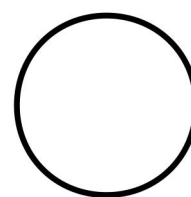
Toistaiseksi en ole pyrkinyt luomaan näillä kahdelle oppisanalle suomalaisperäisiä vastineita, mutta tehtävä olisi kiintoisa.

Käykäämme nyt tarkastelemaan, miten Erik H. Erikson piirroksin kuvasi Freudin teorioitten pohjalta itse määrittelemiään elinmoojeja ja modaliteetteja. Tähän hän käytti erittäin yksinkertaisia kuvioita, joita yhdistelemällä muodostetut kaaviokuvat eivät kuitenkaan olisi luettavissa kokonaan ilman sanallisia selityksiä. Tässä vaiheessa olisi hyvä, jos lukijalla olisi mahdollisuus tarkastella Eriksonin alkuperäisiä kaaviokuvia (ERIKSON 1963, I osa, 2. luku, 3. alaluku »Zones, modes, and modalities», erityisesti kuvat 1 ja 4; ERIKSON 1963:ssa vastaavat sivunumerot ovat 74 ja 89, teoksen muissa laitoksissa ne voivat olla toiset).

Yksittäisen moodikaavion perusosaset ovat **ruutu** ja **ympyrä**. Nämä kaksi ovat jossakin muodossa läsnä jokaisen moodin kuvauksessa. Kummankin perusmuotona on yksinkertainen geometrinen kuvio ilman mitään lisämerkintöjä (kuviot 1 ja 2).

Kuvio 1: Ruutu
- elinmoodi.

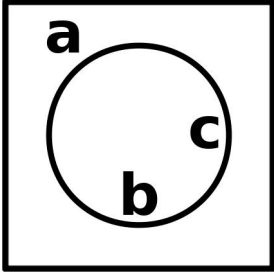
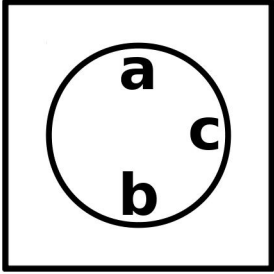

Kuvio 2: Ympyrä
- ihmisruumis.

Ruudun tarkoituksena on kertoa, että sen sisällä kuvataan yhtä tiettyä **elinmoodia**. Ympyrä puolestaan esittää **ihmisen ruumista** (koko **elimistöä**) (ERIKSON 1963: 73), joka on tuossa tietyssä elinmoodissa.

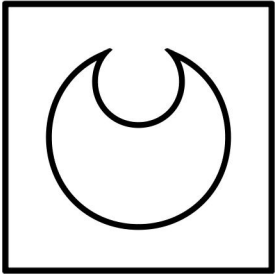
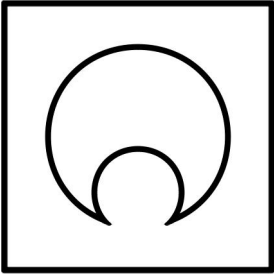
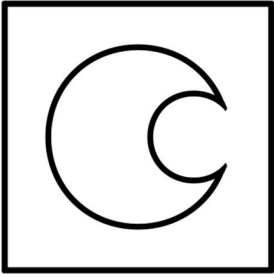
Ympyrä ei milloinkaan esiinny sellaisenaan, vaan siinä on aina vähintään yksi moodia kuvaava lisämerkki. Ruutu esiintyy tavallisesti sellaisenaan, mutta sen ääri viivoja voidaan muokata lisätiedon ilmaisemiseksi. Ympyrä sijaitsee aina ruudun sisällä.

Kaikkein ensimmäisessä kaaviokuvassaan (ERIKSON 1963: 74, kuva 1) Erikson osoittaa ruumiin (elimistön) **vyöhykkeitten** sijainnin kirjaimilla a-c, osapuilleen kuvion 3 mukaisesti.

	
<p>Kuvio 3: Ihmisruumiin vyöhykkeitten sijainnit Eriksonin mukaan.</p>	<p>Kuvio 4: Vyöhykkeitten sijainnit Sananjalan mukaan.</p>

Nähdäkseni kirjainten epäsymmetrinen asettelu johtuu puhtaasti säästösyistä. Erikson (tai kustantaja) ei halunnut varata tilaa erilliselle »karttamerkkien» selitysosiolle, joten hän sijoitti selittävät kirjaimet ensimmäisen kehitysvaiheen ensimmäisen moodin kaavioon (ERIKSON 1963: 74; vastaava sanallinen esitys alkaa s:ltä 73). Kaaviossa vyöhykkeen a (oraalisen vyöhykkeen) kohdalla on asiaankuuluva moodimerkintö, joten itse kirjaimen a on »väistettävä» ympyrän ulkopuolelle. Kirjaimet b ja c ovat juuri siellä, minne ne kuuluvatkin, eli ympyrän alalaidassa ja oikeassa laidassa. Parhaan mahdollisen luettavuuden nimissä kirjain a on sijoitettu nimenomaan ylävasemmalle, mahdollisimman kauas c:stä. Kirjainten »oikeat» paikat on osoitettu yllä kuviossa 4. Eriksonin kaavamaisen esitystavan **oraalinen** vyöhyke (a) sijaitsee siis yksinkertaisesti ympyrän ylälaidassa, **anaalinen** vyöhyke (b) alalaidassa ja **genitaalinen** (c) oikeassa laidassa. (Vrt. ERIKSON 1963: 73-74.)

Kutakin vyöhykettä ilmaisee kaavioissa lähtökohtaisesti (joskaan ei aina) vastaava ruumiinaukko. Aukkoja kuvataan ruumisympyrään lisätyillä lahdekkeilla, alla olevien kuvioitten 5, 6 ja 7 mukaisesti. (Vrt. ERIKSON 1963: 74, 83, 89.)

		
Kuvio 5: Suuaukko (a, oraallinen vyöhyke).	Kuvio 6: Peräaukko (b, anaalinen vyöhyke).	Kuvio 7: Ulkoisen sukuelimen aukko (c, genitaalinen vyöhyke).

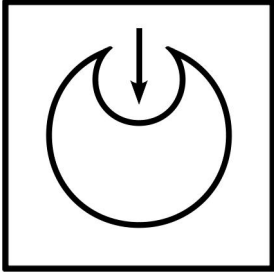
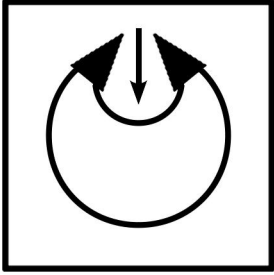
Vyöhykkeestä riippumatta kaikki moodit kuvataan samanlaisin merkein. Merkkien tärkeimpinä osasina ovat tavallisesti moodin ensisijaista vyöhykettä ilmaiseva ruumiinaukko ja moodin **suuntaa** ilmaiseva **nuoli**. (Yhdestä moodimerkinnästä ruumiinaukko kuitenkin puuttuu, yhdestä puolestaan nuoli.) Joittenkin moodien kuvaamiseen käytetään myös lisämerkkejä.

Elinmoodeista ensimmäinen (1.) on **passiivinen sisäänottaminen**⁶. Sitä kuvaa ruumiinaukon ja sisäänpäin osoittavan nuolen yhdistelmä (kuvio 8). Moodin perustavanlaatuisin muoto on vastasyntyneen vaistonvarainen rinnan imeminen, johon ei liity mitään muuta aktiivista ruumiillista toimintaa. (Vrt. ERIKSON 1963: 72.) Toinen moodi (2.) on **aktiivinen sisäänottaminen**.⁷ Myös sitä kuvaa ruumiinaukon ja sisäänpäin osoittavan nuolen yhdistelmä, mutta tällä kertaa ruumiinaukon laidoille on lisätty pienen lapsen suun ensimmäisiä hampaita kuvaavat kärjet (kuvio 9). Moodin perustavanlaatuisin muoto on myöhemmässä vauvaiässä kehittyvä aktiivinen toiminta rinnan imemiseksi ja kiinteän ravinnon paloittelemiseksi; tähän liittyy koko ruumiin pyrkimys hakeutua ruuan lähteen luo ja

6 Olen päättänyt käyttämään elinmoodeista nimisanoja eli substantiiveja. Erikson ja hänen jalanjäljissään suomentaja Huttunen käyttävät järjestelmällisimmin laatusanallisia eli adjektiivisia ilmauksia (mutta monin paikoin nimisana-ilmauksiakin). Eriksonilla 'passiivinen sisäänottaminen' on *incorporative [organ mode] 1* (myös *first incorporative mode, incorporation, mode of incorporation*), suomennoksessa *sisäänottava [elinmoodi] 1* (ERIKSON 1963: 72-73; ERIKSON 1982: 73.)

7 Eriksonilla 'aktiivinen sisäänottaminen' on *incorporative [organ mode] 2* (myös *second incorporative mode*), suomennoksessa *sisäänottava [elinmoodi] 2* (ERIKSON 1963: 72-73; ERIKSON 1982: 73.)

takertua siihen sekä vasta puhjenneitten hampaitten toiminta.
(Vrt. ERIKSON 1963: 73-74, 76-77.)

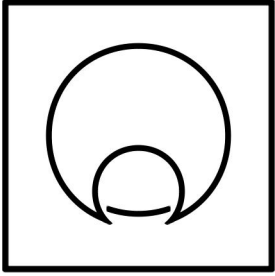
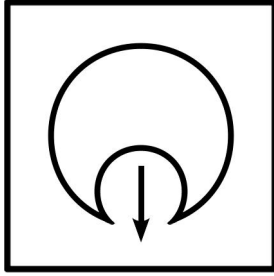
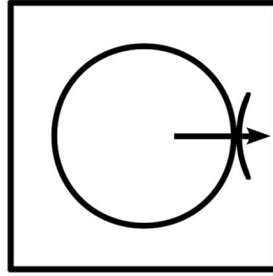
	
<p>Kuvio 8: Passiivinen sisäänottaminen (1. elinmoodi), tässä kuvattuna oraalisella vyöhykkeellä.</p>	<p>Kuvio 9: Aktiivinen sisäänottaminen (2. elinmoodi), tässä kuvattuna oraalisella vyöhykkeellä.</p>

Kolmas moodi (3.) on **pidättäminen** tai laajemmin ymmärrettynä **sulkeutuminen**⁸. Sitä kuvaa ruumiinaukkoa sulkeva kaari, ilman suuntaa osoittavaa nuolta (kuvio 10). Moodin perustavanlaatuisin, joskaan ei välttämättä varhaisin, muoto on varhaislapsuudessa omaksuttava kyky tahdonalaisesti pidättää ulostusta ja virtsaa. (Vrt. ERIKSON 1963: 81.) Vastaavasti neljäs moodi (4.) on **ulostaminen** tai laajemmin ymmärrettynä **poistaminen**⁹. Sitä kuvaa ruumiinaukon ja ulospäin osoittavan nuolen yhdistelmä (kuvio 11). Moodin perustavanlaatuisin muoto on varhaislapsuudessa omaksuttava kyky tahdonalaisesti poistaa ulostusta ja virtsaa elimistöstä. (Vrt. ERIKSON 1963: 81.) Tämä ilmenemismuoto ei kuitenkaan missään nimessä ole varhaisin, vaan poistamismoodia esiintyy yleisesti jo varhaisimmassa vauvaiässä sylkemisen ja oksentelun muodossa, yhtenä toissijaisista elinmooideista (vrt. ERIKSON 1963: 73). Viides moodi (5.) on **tunkeutuminen**¹⁰. Sitä kuvaa vyöhykkeeltä ulospäin osoittava nuoli, ilman ruumiinaukkoa osoittavaa lahdekettä. Lisäksi moodikaavioon kuuluu lyhyt osuus toisen ympyrän kaarta, jonka nuoli lävistää. Tämä toinen ympyrä edustaa toisen ihmisen (kenen tahansa, ei välttämättä vastakkaista sukupuolta edustavan) ruumista ja elimistöä, laajemmin ymmärrettynä myös mieltä ja sielua. (Kuvio 12.)

8 Eriksonilla 'pidättäminen' tai 'sulkeutuminen' on *retentive [organ mode]*, suomennoksessa *pidättävä [elinmoodi]* (ERIKSON 1963: 73; ERIKSON 1982: 73.)

9 Eriksonilla 'ulostaminen' tai 'poistaminen' on *eliminative [organ mode]*, suomennoksessa *ulostava, poistava [elinmoodi]* (ERIKSON 1963: 73; ERIKSON 1982: 73.)

10 Eriksonilla 'tunkeutuminen' on *intrusive [organ mode]*, suomennoksessa *tunkeutuva, työntyvä [elinmoodi]* (ERIKSON 1963: 73; ERIKSON 1982: 73.)

		
<p>Kuvio 10: Sulkeutuminen (3. elinmoodi), tässä kuvattuna anaalisella vyöhykkeellä.</p>	<p>Kuvio 11: Poistaminen (4. elinmoodi), tässä kuvattuna anaalisella vyöhykkeellä.</p>	<p>Kuvio 12: Tunkeutuminen (5. elinmoodi), tässä kuvattuna genitaalilla vyöhykkeellä.</p>

Kun otamme huomioon edempänä esitettävän elinmoodin M erillisenä kokonaisuutena, ei ole lainkaan selvää, mikä on 5. moodin perustavanlaatuisin esiintymismuoto. Erikson tosin hyväksyy Freudin teorioista oidipaalisuuden keskeiseksi osaksi lapsuuden genitaalivaihetta (ERIKSON 1963: 86-87), mutta samalla selvin sanoin torjuu Diderot'n kärjistyksen, jonka mukaan alle kouluikäinen poika todella surmaisi isänsä ja tunkeutuisi äitiinsä, mikäli se olisi hänelle ruumiillisesti mahdollista (ERIKSON 1963: 87). Erikson ei myöskään korosta lasten välisten sukupuolilyhdyntöjen merkitystä (vaikka niitä tosiasiallisesti tapahtuukin, joissakin kulttuureissa jopa melko usein) eikä edes tutkivaa tunkeutumista toisten lasten sukuelimiin sormin tai esineitten avulla (ERIKSON 1963: 87). Itse käsitän Eriksonin esittämät ajatukset niin, että koska oidipuskompleksi tuo mukanaan kerta kaikkiaan ratkaisemattoman ongelman (ERIKSON 1963: 87, 90), tunkeutumismoodin on esiinnyttävä enimmäkseen vertauskuvallisena, muuna kuin sukuelimiin liittyvänä toimintana. Moodin perustavanlaatuisia, lapsuuden kehitykseen kuuluvia ilmenemismuotoja olisivat ruumiilliset hyökkäykset ihmisten ja eläinten kimppuun sekä tunkeutuminen erilaisiin tiloihin koko omalla ruumiilla tai täyttämällä tiloja esineillä. Tunkeutumiseen ja täyttämiseen lapsi käyttää myös ääntä, toisin sanoen hänelle on luonteenomaista puhua ja huutaa myös silloin, kun lähellä olevat ihmiset mieluiten pitäisivät korvansa ja mielensä »tyhjinä» ulkopuolelta tulevista asioista. Edelleen tunkeutumismoodin perustavanlaatuinen ilmenemismuoto olisi uteliaisuus - työntyminen ympäröivän maailman tuntemattomiin asioihin kysymyksin ja esineisiin myös kouraantuntuvasti »katsomalla, mitä niissä on sisällä». (ERIKSON 1963: 86-88.)

Tähän mennessä esiteltyt viisi perusmoodia ovat vaihtelevassa

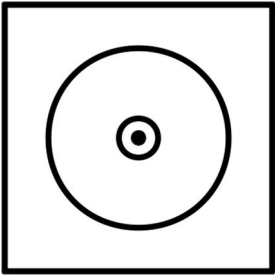
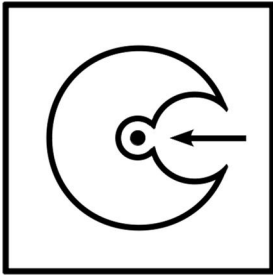
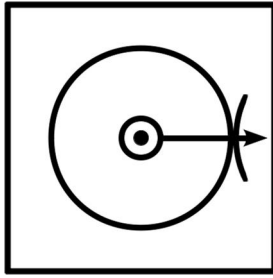
määrin läsnä läpi koko ihmiselämän, aina oraalisen kehitysvaiheen passiivis-imevästä alkuosasta lähtien (poikkeuksena kenties tunkeutuva moodi, joka ei välttämättä vielä ole havaittavissa kaikilla pienimmillä vauvoilla; vrt. ERIKSON 1963: 73). Eriksonin mukaan genitaalisessa vaiheessa, lapsen tullessa tietoiseksi sukupuolten välisistä eroista ja lisääntymisen olemassaolosta, modaliteetin osaksi tulevat myös ensimmäiset alkeelliset **lisääntymismoodien** häivähdykset (ERIKSON 1963: 91). Koska lapsen ruumis ei ole vielä kykenevä lisääntymiseen, nämä moodit eivät kuitenkaan voi muodostua modaliteetin täysipainoisiksi osiksi. Sen sijaan ne voimistavat luovuutta ja vaikuttavat siihen, millaiseksi lapsen suhde vastakkaiseen sukupuoleen asteittain muodostuu.¹¹ (ERIKSON 1963: 86, 93-94.) Freudin mukaan genitaalivaihetta seuraakin latenssivaihe, jonka aikana sukuelimiin kohdistuva kiinnostus on vähäisempää ja lisääntymismoodit saavat rauhassa uinua, kunnes murrosikä jälleen herättää ne. Lisääntymismoodien varsinainen kukoistusaika sijoittuu nuoreen aikuisikään, jonka modaliteetin kuvauksen osiksi Pertti Luukkonen tulkitsee molemmat Eriksonin esittämät lisääntymismoodikaaviot. (Erikson itse puhuu ensisijaisesti lisääntymismoodien genitaalivaiheessa havaittavista heikoista esimuodoista, mutta toisaalta hän maalailee runsaasti yhteyksiä genitaalivaiheen ja nuoren aikuisiän käyttäytymismallien välille. (ERIKSON 1963: 91-94.))

Lisääntymismoodien kuvaamiseksi Erikson tuo kaavioihinsa vielä yhden lisämerkin: sukusolun. Yhtä lailla miehen siittiötä ja naisen munasolua esittää moodikaavioissa isomman ympyrän (ihmisruumiin, elimistön) sisään sijoitettu pieni ympyrä, jonka keskellä on musta piste. Kuvio 13 edempänä esittää, miltä sukusolu näyttäisi kaaviossa ilman minkäänlaisia moodimerkintöjä.

Yleisesti ottaen Eriksonin kaaviokuvat ja selitykset rakentuvat, kuten hänen aikakauteensa (ja myös perinteiseen freudilaisuuteen) sopii, miehet edellä. Toisin sanoen mikäli jossakin ikäkaudessa on

11 Erikson ei ilmaise asiaa erityisen selkeästi, ei varsinkaan yhdessä ja samassa kohta. Tärkeimmät tulkintaani johtaneet virkkeet ovat seuraavat: »Infantile genitality, of course, is destined to remain rudimentary, a mere promise of things to come.» (S. 86.) »But we must add both to text and chart a further development, namely, a rudimentary generative mode, representing the dim anticipation of the fact that genitality has a procreative function.» (S. 91.) »In Figure 4 the mode of feminine procreation ([V F]) and modes V 1 and V 2 are not to be taken too literally. The rudiments of a wish to give birth are utilized in identification with and support of the female; or they are absorbed in creativity.» (S. 93.) »V M, in a woman, is that ability to partake in and to identify with the male's procreative role, which makes woman an understanding companion and a firm guide of sons. Furthermore, creativity in both sexes calls for a certain ratio of V M and V F.» (S. 94.)

eroja poikien ja tyttöjen, miesten ja naisten välillä, miespuolisten kehitys ja ongelmat käsitellään tavallisesti ensimmäisenä ja naispuolisten sen jälkeen, niin kuvissa kuin tekstissäkin. Kaavio-kuvien rakenne on johdattanut Eriksonin lisääntymismoodien kohdal-la päinvastaiseen järjestykseen. Kuudentena moodina (F) esitetään **naispuolinen lisääntymismoodi**, jota kuvataan passiivisen sisään-ottamisen eli 1. moodin merkein (ruumiinaukko ja sisäänpäin osoit-tava nuoli; vrt. kuvio 8), kuitenkin niin, että kaavioon lisätään sukusolu (kuvio 14). Moodin perustavanlaatuisin muoto on naisen osallistuminen sukupuoliyhdyntään siten, että hän ottaa sisäänsä, emättimeensä, miehen siittimen ja siittiöt, mistä seuraa munasolun hedelmöityminen. Vastaavasti kaaviokuvien seitsemäs ja viimeinen moodi (M) on **miespuolinen lisääntymismoodi**, jota kuvataan tunkeu-tumisen eli 5. moodin merkein (ulospäin osoittava nuoli, joka lä-vistää toista ihmisruumista kuvaavan ympyränkaaren; vrt. kuvio 9), kuitenkin niin, että lisätään sukusolu (kuvio 15). Moodin perus-tavanlaatuisin muoto on miehen osallistuminen sukupuoliyhdyntään siten, että hän työntyä siittimellään naisen emättimeen ja tunkeu-tuu kohtuun siittiöillään, jotka hedelmöittävät munasolun.

		
<p>Kuvio 13: Ihmisruumis (elimistö) ja sukusolu, tässä ilman moodi-merkkejä.</p>	<p>Kuvio 14: Naispuolinen lisääntymismoodi (elinmoodi F) kuvattuna genitaalilisella vyöhykkeellä.</p>	<p>Kuvio 15: Miespuolinen lisääntymismoodi (elinmoodi M) kuvattuna genitaalilisella vyöhykkeellä.</p>

Näin olemme käyneet lävitse kaikki mallin seitsemän elinmoodia. Kuten sanottu, viisi perusmoodia ovat läsnä läpi elämän; vain se vaihtelee, mikä niistä hallitsee kutakin ikäkautta. (Siihen, mitkä moodit ovat tavallisesti vallitsevina genitaalisen vaiheen ja varsinaisen lisääntymisiän välisenä aikana tai lisääntymisiän jälkeisinä vuosina, Erikson ei kaaviokuviansa yhteydessä ota kantaa. Noitten ikävaiheitten sielullisia sisältöjä hän käsittelee toisin välinein paljon tunnetummaksi tullessa kahdeksanportaisessa kehitysmallissaan, joka kattaa myös modaliteettikaaviokuvien esittämät vaiheet (ERIKSON 1963: 247–274).)

Lisääntymismoodit, jotka nousevat vallitseviksi nuoren aikuisiän aikana, Erikson näkee varhaisempien moodien johdannaisina: Jo lapsuuden genitaalivaiheessa pojat lähtevät luonnostaan tunkeutumismoodin kautta kehittymään kohti miespuolista lisääntymismoodia, tytöt puolestaan »palaavat» varhaisinta lapsuutta vallinneisiin sisäänottamismodeihin omaksuen niitten hienostuneempia muotoja ja luovat näin perustan kehitykselle kohti naispuolista lisääntymismoodia. (Vrt. ERIKSON 1963: 88, 90.)

Näitä kehityslinjoja Erikson pitää biologisperustaisina ja katsoo, että naisten alistettu yhteiskunnallinen asema on seurausta luonnollisesta taipumuksesta elää sisäänottamismoodien hallitsemaa elämää. Hän kylläkin huomauttaa, että tyttöjen kehityksen kohdalla ympäröivä yhteiskunta on yleensä pyrkinyt antamaan sisäänottamismodeille lisävahvistusta ja että jotkin kulttuurit sen sijaan nimenomaisesti rohkaisevat genitaalivaiheessa olevien tyttöjen tunkeutumismoodia, joka sekin ikäkauden aikana on luonnostaan vahva.¹² (ERIKSON 1963: 88-90.)

Biologisperustaiset kehityslinjat Erikson osoittaa kaaviokuvissaan **lihavoimalla ääriviivoja**. Hän ei kuitenkaan avaa ääriviivojen muokkaamiseen liittyviä ratkaisujaan lukijoilleen mitenkään yksiselitteisesti. Näyttää siltä, että tämä on johtanut jopa kustantajien työntekijöitä harhaan.

Ensimmäinen lihavointi esiintyy heti ensimmäisessä kaaviokuvassa (ERIKSON 1963: 74, kuva 1, ruutu I 1). Vastaava selittävä teksti (s. 74) kuuluu näin: »This generalization of the *incorporative mode* from its focus in the oral zone to all the sensitive zones of the body surface is represented by the outlining of the large circle in I 1.» Kolmanteen kaaviokuvaan (s. 83, kuva 3, ruutu III 3-4) liittyvä teksti (s. 83) puolestaan kuuluu näin: »The out-

12 On hyvä huomata, että Erikson julkaisi ajatuksensa ennen [feminismin toisen aallon](#) kukoistusta, aikana, jona Yhdysvalloissa haluttiin suorastaan takertua perinteisiin sukupuolirooleihin. »We shall return later to the general exploitability which has been women's fate due to this closeness of her genital modes (inception, inclusion) to those of orality (incorporation).» (ERIKSON 1963: 90.) Ikävä kyllä en ole ehtinyt perehtyä siihen, miten hän myöhemmin kirjassa ottaa kantaa naisten asemaan – enkä siihen, miten nämä kannanotot mahdollisesti eroavat toisistaan kirjan alkuperäisessä ja laajennetussa laitoksessa. »She also is apt to become again more dependent and more demanding and, in fact, is permitted to do so, **except where the culture chooses to cultivate the auxiliary mode of intrusive and strongly locomotor behavior** (IV 5).» (Edelleen s. 90, korostus minun.) Nykylukijan on vaikea välttyä ajatukselta, että Erikson tässä, tietämättään tai tietoisesti, ennakoisi sitä länsimaisen roolikasvatuksen muutosta, joka alkoi viimeistään 1970-luvulla ja jatkuu edelleen.

lining of the circle itself again indicates a generalization of these modes over the whole of the developing muscular system, - -.» Saman kaaviokuvan yhteydessä (s. 84) Erikson huomauttaa, että viivoja voisi lihavoida myös poikkeamien esittämiseksi: »Such a ›deviant› development, - -, can be entered in the chart by outlining II 3.» Kirjassa ei kuitenkaan esiinny kaaviokuvaa, jossa ympyrä tai ruutu II 3 olisi lihavoitu.

Missään muissa kohdissa Erikson ei selitä kaaviokuviaan sanoilla *outline* ja *outlining*. Hän tyytyy piirtämään ja kertomaan ja olettaa, että lukija seuraa mukana.

Mitä ilmeisimmin tämä ei ole lukijoilta onnistunut. Yllä lainaamistani sanamuodoista huolimatta - jotka näyttävät painottavan **ympyröitten** lihavoimista ja sen kantamia merkityksiä - Erikson on vastaavissa kaaviokuvissa lihavoinut **sekä ympyrän että sitä kehystävän ruudun**. Laitoksesta riippuen (ERIKSON 1963, ERIKSON 1977, ERIKSON 1982) **ympyrän** lihavoiminnan aste vaihtelee, paikoin se on havaittavissa vain hyvin heikkona jos lainkaan (ks. ERIKSON 1963: 89, kuvat 4 ja 5; sekä erityisesti ERIKSON 1977: 78, kuvat 4 ja 5). Sen sijaan kutakin ensisijaista elinmoodia osoittavan **ruudun** lihavoiminta on laitoksesta riippumatta johdonmukainen ja auttaa lukijan silmiä helposti seuraamaan moodien vaihtumista halki lapsen kasvua kuvaavien modaliteettikaaviokuvien.

Ruutujen lihavoimisesta tai sen kantamista merkityksistä Erikson ei, sikäli kuin olen kyllin huolellisesti lukenut, sano missään mitään suoraan. Voisi kyllä ajatella hänen tarkoituksensa tulevan epäsuorasti esiin ainakin näissä virkkeissä, jotka selittävät toista kahdesta laajimmasta modaliteettikaaviokuvasta: »Figure 5 shows the girl's psychosexual progress at stage IV as a partial reversion to incorporative modes, originally developed on oral and sensory lines. This, I think, is not an accidental result of our method of charting.» (ERIKSON 1963: 88; vastaava kuva 5 s:lla 89.) Lukijan silmä nimittäin seuraa »psykoseksuaalista kehitystä» luontevasti juuri lihavoitujen ruutujen, ei lihavoitujen ympyröitten, ohjaamana.

Voin kuvitella useita eri selityksiä sille, miksi tähän on päädytty, ja kaikki ne ovat pelkkiä arvailuja. Oma suosikkiarvaukseni

kuuluu näin: Alun perin 3. alaluvun piti varsinkin kuvitusten osalta olla huomattavasti runsaampi ja yksityiskohtaisempi. Kustantaja kuitenkin kehotti kirjoittajaa supistamaan sitä, jolloin jäljelle jäi vain viisi kaaviokuvaa. (Johdonmukaistahan olisi, että niitä olisi seitsemän¹³, ynnä lisäksi mahdollisesti pienempiä selittäviä kaavioita ja poikkeamien kuvaamiseen keskittyviä lisäkaaviokuvia.) Kokonaisuutta supistaessaan Erikson ei huomannut, mitä kaikkea tuli jättäneeksi tekstistä pois ja miten paljon se vaikeutti kaaviokuvien tulkitsemista. Kustantajat, varsinkaan myöhempien laitosten kustantajat, eivät täten hajanaisiksi jääneitten selitysten perusteella lainkaan ymmärtäneet, että teoksen taiton yhteydessä olisi tullut kiinnittää erinomaisen suurta huomiota ympyröitten lihavoimiseen.

Kuten sanottu, kyseessä on kuitenkin silkka arvaus. Itse aloitin työni ERIKSON 1977:n kaaviokuvia¹⁴ apuna käyttäen, eikä minulle niistä lainkaan käynyt ilmi, että ympyröitä pitäisi lihavoida. Niinpä saamme tässä esityksessäni tyytyä mallinnukseen, jossa kehitysvaihekohtaiset vallitsevat elinmoodit osoitetaan pelkkiä moodikehyksiä, siis ruutuja, lihavoimalla.

Lisäsekaannuksia tämä ei aiheuta, se vain jättää erikseen korostamatta, että kukin vallitseva moodi yleistyy tärkeimmältä vyöhykkeeltä koko elimistön ja mielen toimintaan. (Vai onko asia sittenkään näin yksinkertainen?)

Paljon hankalampi ongelma liittyy toiseen Eriksonin ääriiviivamerkintään. Hänen kaavioissaan ruutu voi olla, paitsi tavallinen tai lihavoitu, myös lihavoidulla katkoviivalla piirretty; ja ympyrä voi olla, paitsi tavallinen tai lihavoitu, myös (lihavoidulla?) katkoviivalla piirretty. Näitä merkintöjä tekijä ei käsittäkseni selitä yhtään millään tavalla.

Eriksonin neljättä ja viidettä kaaviokuvaa (ERIKSON 1963: 89, kuvat 4 ja 5) sekä niitten moodiruutuja V F ja V M vastaavia tekstejä tarkastellessani olen vahvasti taipuvainen siihen tulkintaan,

13 Mielestäni olisi luonnollista, että neljäs ja viides kaaviokuva kumpikin lisäisivät vain neljännen rivin, minkä jälkeen kuudes ja seitsemäs kaaviokuva kumpikin lisäisivät viidennen rivin.

14 Nähdäkseni ERIKSON 1977:n kaaviokuvat poikkeavat ERIKSON 1963:n vastaavista niin suuresti, että ne joko ovat kokonaan eri piirtäjän kynänjälkeä tai ainakin ovat aivan eri versioita samoista kuvista. Varsinaisten moodimerkkien välillä eroa ei kuitenkaan ole, vaan erot koskevat ympyröitten lihavoiteja ynnä moodimerkkien toteutuksen yksityiskohtia.

että lihavoitu katkoviivaruutu merkitsee **vallitsevan moodin toteutumista vuorovaikutuksessa vastakkaisen sukupuolen kanssa**. Naispuolinen lisääntymismoodi (V F) olisi siis toinen aikuisen miehen vallitsevista moodeista, mutta koska hänellä ei ole munasoluja, se ei voi toteutua hänen elimistönsä kautta. Vastaavasti miespuolinen lisääntymismoodi (V M) olisi toinen aikuisen naisen vallitsevista moodeista, mutta koska hänellä ei ole siittiöitä, se ei voi toteutua hänen elimistönsä kautta.

Kun siirryn tarkastelemaan moodiruutuja IV 2 ja IV 5 vastaavia tekstejä, tunnen itseni paljon epävarmemmaksi. Nytkin ympyröitä kehystävät lihavoidut katkoviivaruudut, mutta lisäksi itse ympyrät on piirretty (lihavoidulla?) katkoviivalla. Minun tekisi mieleni tulkita katkoviivaympyrä siten, että kehitysvaiheeseen kuuluu kyseisen elinmoodin väistyminen vallitsevasta lisämoodiksi. Lihavoidun katkoviivaruudun taas tulkitsisin niin, että kyseessä on kyllä (kehitysvaiheen alussa) vallitseva moodi, mutta vaiheen loppua kohti se tavanomaisessa kehityksessä muuttuu siten, että se toteutuu lähinnä vuorovaikutuksessa vastakkaisen sukupuolen kanssa.

Voisiko arvoituksen avain sijaita ruudussa IV 1? Ruudun voisi lukea niin, että se sisältää pojilla **lihavoimattoman ympyrän lihavoidun katkoviivaruudun sisällä**, tytöillä taas **lihavoimattoman ympyrän lihavoidun** (katkottoman) **ruudun sisällä**.¹⁵ Tämä saattaisi merkitä - näin Erikson ei missään sano! - että tytöillä passiivinen sisäänottava moodi on kyllä toinen genitaalisen kehitysvaiheen vallitsevista moodeista, mutta se **ei yleisty** genitaaliselta vyöhykkeeltä laajemmalti elimistöön (toisin kuin kaikki muut vallitsevat moodit kaikissa aikaisemmissa kehitysvaiheissa!). Vastaavasti pojilla sama moodi olisi vaiheen alussa yksi vallitsevista moodeista, mutta se ei yleistyisi genitaaliselta vyöhykkeeltä koko elimistöön, ja **lisäksi** se vaiheen loppua kohti tavanomaisessa kehityksessä muuttuisi siten, että toteutuisi lähinnä vuorovaikutuksessa vastakkaisen sukupuolen kanssa.

15 Tässä kohtaa meitä häiritsee painotekninen ongelma: lihavoimatonta ja lihavoitua viivaa ei ERIKSON 1963:ssa kaikin paikoin ole helppo erottaa toisistaan. Rivin IV huolellisen tarkastelemisen jälkeen tuntuisi johdonmukaiselta ja houkuttelevalta ajatella, että myös ruudussa V F (miehillä, kuvassa 4) ja ruudussa V M (naisilla, kuvassa 5) olisi kummassakin itse asiassa lihavoimaton ympyrä lihavoidun katkoviivaruudun sisällä - mutta onko asia todella näin? V M -ruutujen tarkasteleminen näyttäisi antavan tähän vahvistuksen, mutta entä V F -ruudut?!

Vuonna 1995 Yhdysvaltalaisen Haverford collegen¹⁶ opettaja [Douglas »Doug» Davis](#) ja hänen opiskelijansa [Allan Clifton](#) laativat Erik H. Eriksonin työtä käsittelevän opetusaineiston (DAVIS - CLIFTON 1995), jossa muun muassa lyhyesti esitellään modaliteettikaavio-kuvia. Eriksonin neljättä ja viidettä kaaviokuvaa selittäessään he tulevat esittäneiksi katkoviivojen käytöstä oman tulkintansa:
»Note that the dark-bordered, stair-case-like, trend of develop-
me[n]t for the boy (Figure 4) is turned back in the case of the
girl (Figure 5), but that each has the other's domin[a]nt mode in
latent (dotted-border) form. The boy seems to give up much of his
incorporativeness, and the girl much of her intrusiveness, at the
fourth level (i. e., early in the ›initiative/guilt› stage).»

Eriksonin alkutekstissä¹⁷ ei kertaakaan esiinny sanoja *dotted-border* tai *dotted line* - tai ylipäänsä sanaa *dotted*. Myöskään siellä ei esiinny sanaa *latent*, yhtään missään yhteydessä.¹⁸ Davis ja Clifton eivät ilmaise, puhuvatko he itse ympyrän vai ruudun katkoviivaisuudesta. Oletan heidän tarkoittavan lihavoituja katkoviivaruutuja (Eriksonin kuva 4, ruudut IV 1 ja IV 2; kuva 5, ruutu IV 5).

En suoralta kädeltä yhtyisi heidän tulkintaansa, sillä mielestäni se on vaikeasti sovitettavissa yhteen näitten samaa kehitysvaihetta käsittelevien Erikson-otteitten kanssa (korostukset minun):
»Girls have a fateful experience at this stage in that they must comprehend the finality of the fact that **although their locomotor, mental, and social intrusiveness is equally increased and as adequate as that of the boys,** they lack one item: the penis.» »**Both sexes partake of the general development of ambulatory and intrusive patterns,** although in the girl patterns of demanding and mothering inception (1, 2) develop in a ratio determined by previous experience, temperament, and cultural emphasis.» (ERIKSON 1963: 88.) Nähdäkseni Erikson sanoo nimenomaan, että tunkeutumismoodi **ei** ole genitaalivaihetta elävissä tytöissä piilevänä eli latenttina vaan ilmenee hyvinkin näkyvänä ja kuuluvana.

Ymmärtäväisin mahdollinen tapa lukea Davisia ja Cliftonia olisi

16 [Haverford college](#), [Haverford](#), Pennsylvania, Yhdysvallat. Oppilaitos on nk. [liberal arts college](#), joista on käytetty selittävää suomennosta *yleissivistävä korkeakoulu*.

17 Siis ainakaan koko alaluvussa »Zones, modes, and modalities».

18 Tämä oli mielestäni varsin yllättävä havainto, ottaen huomioon, että alaluku esittää freudilaisessa hengessä koko lapsen kasvukehityksen oraalisen vaiheen alusta latenssvaiheen (!) kynnykselle asti.

nähdäkseni tämänsuuntainen: »Genitaalivaiheen **loppua kohti** poikien (tytöille ominaisemmat) sisäänottavat moodit (1-2) ja vastaavasti tyttöjen (pojille ominaisempi) tunkeutuva moodi (5) taantuvat niin, että vallitsevan sijasta ne ilmenevät pääasiassa piilevinä.» Tämä olisi sovitettavissa yhteen sen kanssa, mitä Erikson todella sanoo genitaalivaiheen moodiristiriidoista (ERIKSON 1963: 88, 90, 93). Näin tulkittuna ajatus tiettyjen moodien taantumisesta piileväksi voisi parhaiten olla löydettävissä seuraavista Eriksonin virkkeistä (korostukset minun): »In the boy, the emphasis remains on ›making›¹⁹ by phallic-intrusive modes: **in the girl it sooner or later changes to making by teasing and provoking or by milder forms of ›snaring›** - i. e., by making herself attractive and endearing.» (S. 90.) »As for receptive tendencies, the male organ has no morphological similarity to the mouth, although **there are rudiments of a feminine organ around and behind the base of the penis which is erotized in passive-receptive individuals. Otherwise, mouth and anus must take over the sexual remnants of the man's incorporative wishes.**» (S. 93.)

Olipa lopullinen totuus katkoviivamerkinnoistä mikä tahansa, esitellen seuraavaksi ne moodikaavioitten ääri viivojen muunteluun perustuvat yhdistelmät, jotka ERIKSON 1977:n (siis viivojen lihavointia kenties huonoimmin esille tuovan laitoksen) perusteella ovat ilmeisiä:

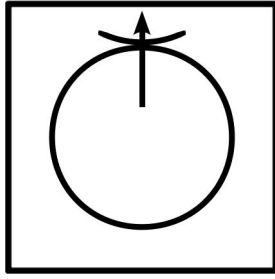
a) Kaavio, jonka viivankäytössä ei esiinny minkäänlaista korostusta: lisämoodi eli toissijainen moodi (*auxiliary mode*) (kuvio 16).

b) Kaavio, jossa ruutu on lihavoitu: hallitseva moodi eli ensisijainen moodi (*dominant mode*) (kuvio 17).

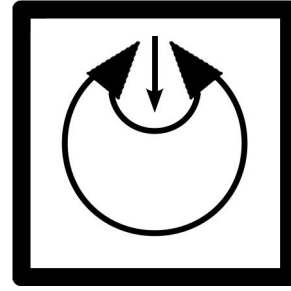
c) Kaavio, jossa ruutu on piirretty lihavoidulla katkovii-valla (kuvio 18).

c) Kaavio, jossa ruutu on piirretty lihavoidulla katkovii-valla ja lisäksi ympyrä on piirretty katkoviivalla (kuvio 19).

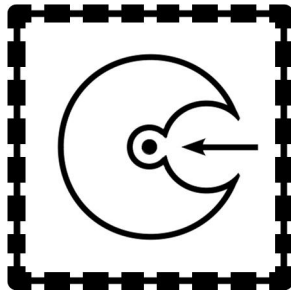
19 *making* nimenomaan merkityksessä 'being on the make', kuten samalla sivulla on täsmennetty. Englannin kielen ilmaus *on the make* ei ole minulle järin tuttu, mutta verkkosanakirja [The free dictionary](#) tarjoaa sille kaksoismerkityksen, joka tuntuisi mainiosti sopivan Eriksonin ajatuksenjuoksuun: 1. 'seeking personal gain', 2. 'looking for sexual conquest' (The free dictionaryssä Christine Ammerin teoksen »The american heritage dictionary of idioms» mukaan).

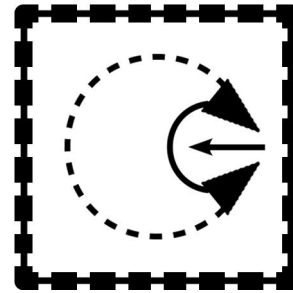
Kuvio 16: Ei mitään korostusta ääri viivoissa. Oraalinen vyöhyke, tunkeutumismoodi.

Kuvio 17: Lihavoitu ruutu. Oraalinen vyöhyke, aktiivinen sisäänottamismoodi.

Kuvio 18: Lihavoitu katkoviiva-ruutu. Genitaalinen vyöhyke, naispuolinen lisääntymismoodi.

Kuvio 19: Lihavoitu katkoviivaruutu ynnä katkoviivaympyrä. Genitaalinen vyöhyke, aktiivinen sisäänottamismoodi.

Näin olemme käyneet lävitse kaikki Erik H. Eriksonin modaliteetti-kaaviokuvien »karttamerkit» - tai ainakin ne, jotka ovat selkeästi erotettavissa toisistaan ERIKSON 1977:ssä.

Tarttuessani tehtävään oletin, että kykenisin tarjoamaan merkeistä suhteellisen kattavan selostuksen: nämä seikat jokseenkin varmasti tiedämme - näitä seikkoja emme tiedä emmekä oikein voikaan tietää - nämä seikat uskaltaudumme luulemaan. Ajattelin, että täten säästäisin kiinnostuneelta lukijalta osan niistä laskemattomista (kaikesti kymmenistä) tunneista, jotka olen viettänyt lukien, katsellen, vertaillen, piirtäen - ja lukien uudelleen.

Eriksonin perus- ja moodimerkkien (kuviot 1-15) osalta otaksun melko lailla päässeeni tavoitteeseen. Työn ohessa olen kenties onnistunut tiivistämään pari merkityksellistä seikkaa myös Eriksonin ajatuksista, en vain hänen kuvituksistaan.

Ääri viivamerkintöjen (kuviot 16-19) osalta olen epäonnistunut. Tosin saatan nyt ymmärtää lihavoiduista viivoista ja katkoviivoista enemmän kuin ensimmäisiä rivejä kirjoittaessani, mutta tuskinpa

olen kyennyt sitä niukkaa lisäymmärrystä lukijalleni välittämään. Enemmän heräsi uusia, piinaavia kysymyksiä kuin löytyi vastauksia. Vaan ehkäpä edes joku lukija löytää huvia siitä, miten olen nuo kysymykset pannut esille.

Tällä hetkellä näen kolme mahdollista etenemisreittiä:

a) On huolellisesti vertailtava ERIKSON 1963:n **kaikkia** lukuja ja alalukuja 2. luvun 3. alalukuun siinä toivossa, että edes jokin suljetuiksi jääneistä ovista löytäisi avaimensa. Mahdollisesti vertailu olisi laajennettava Eriksonin muuhun tuotantoon ynnä sitä eritteleviin teoksiin kuten David Rapaportin 1950-luvun kirjoituksiin (ks. ERIKSON 1963: 12).

b) On vertailtava useita »Childhood and society» erilaisia laitoksia toisiinsa. Ensisijaisena tavoitteena on päätellä, miltä tekijän tarkoittamat lihavoinnit, katkoviivat ynnä muut kuvalliset merkinnät aidoimmassa asussaan näyttävät ja mitkä kaikki merkitykselliset vastakohtaparit niissä todella esiintyvät. Toissijaisena tavoitteena on selvittää, kertovatko kirjan tekstiin alkuperäisen ja laajennetun laitoksen välillä tehdyt lisäykset tai poistot modaliteettikaaviokuvista jotakin lisää.

c) On kenties mahdollista yrittää tavoittaa ja haastatella mahdollisimman monta asiantuntijaa, joilla olisi omia tulintoja modaliteettikaaviokuvista. Haastattelutuloksista muodostettu synteesi voisi auttaa eteenpäin, ja samalla kasvaisi sen todennäköisyys, että aiheesta sittenkin löytyisi merkittäviä kirjallisia lähteitä (toisin kuin meillä tällä hetkellä on syytä olettaa).

Jokainen kolmesta reitistä vaatisi tuntuvia ajallisia ja henkisiä voimavaroja. Toinen reitti - mielellään ensimmäinenkin - vaatisi lisäksi päivien tai viikkojen kirjastotyöskentelyä, jonka voisi kylläkin osittain sivuuttaa kaukolainauksen ja verkkokirjakauppaostosten avulla. Kolmas reitti vaatisi kirjeenvaihtoa, jäljitystyötä ja (etenkin mikäli työ tapahtuu COVID-19-kulkutaudin hellitettyä otettaan) kernaasti myös henkilökohtaisia tapaamisia. Tosin tapaamisiin pyrkiminen ei tämän hankkeen puitteissa välttämättä

ole tarkoituksenmukaista, mikäli kiinnostavimmat keskustelukumppanit asuvat kaukana ulkomailla.

Kirjallisuutta

ERIKSON, ERIK H. 1963: *Childhood and Society*. 2nd edition, revised and enlarged. College edition. 3rd printing. [First edition was published 1950.] 445, [2] s.

ERIKSON, ERIK H. 1977: *Childhood and society*. Revised edition. Ei ISBN:ää (nid.). 397, [3] s.

ERIKSON, ERIK H. 1982: *Lapsuus ja yhteiskunta*. Suom. Esko Huttunen. 2., tarkistettu p. 1. p. ilmestyi 1962. Engl.kiel. alkuteos *Childhood and society* ilmestyi 1950. ISBN 951-20-2318-0 (nid.). 447 s.

DAVIS, DOUG - CLIFTON, ALLAN 1995: [Psychosocial theory: Erikson](#). [Luentomoniste?]

LUUKKONEN, PERTTI: *Ihmisen vaiheet Eriksonin mukaan*. Käsikirjoitus.